

ДУМКИ ПРО ЛІТЕРАТУРУ

I.

Я зовсім далекий від наміру писати будь-яку академічну працю на літературні теми, бо не покликаний до того. Так багато на ці теми написано, що і так створилося ненормальне явище - "література" про літературу далеко більше, аніж самої літератури. Для прикладу можна б обчислити, як малюпаперу витрачено, скажімо, Шевченком на "Кобзар", або Данте на його "Божественну Комедію" і як багато - в тисячі разів більше витрачено його тими, хто писав про той "Кобзар" чи про ту "Божественну Комедію", з приводу них, а відтак - про значення та призначення літератури. З цього можна зробити висновок, що творити мистецькі цінності тяжче, аніж теоретизувати про них. Стосується це й до української літератури. І особливо сьогоднішньої дійсності.

Не можна заперечувати потреби в літературі про літературу, бо, очевидно, лише так може рухатись нормально літературний процес і теоретична праця допомагає творити справжню літературу. Але, коли ця допоміжна галузь стає домінуючою, то процес робиться ненормальним.

З цих міркувань я волів збільшувати теку літератури /принаймні прагну того/, аніж теку "з приводу літератури". Однак, оскільки кожен письменник /особливо в наш час/, що взяв перо до рук, щоб творити літературу, мусить насамперед здавати собі справу, ч о г о він хоче, для чого він те перо бере, яку літературу він мусить продукувати і для чого /інакше він не є жаден письменник/, і як він ту літературу та її роль розуміє і які він вимоги до неї і до себе ставить, - я теж мав свій певний комплекс думок щодо літератури взагалі, а щодо у к р а ї н с ь к о ї літератури зокрема, а особливо щодо призначення і завдання нашої літератури як ваварешки, - щодо завдань українського письменника і поета, які ту літературу творять і мають творити. Ті погляди може де в чому розходяться з загально-прийнятими поняттями про літературу, але я вже сказав, що це мої власні погляди, які крім мене самого, більш нікого ні до чого не зобов'язують і на це не претендують. Склалось вони після тривалого життєвого вишколу, ними я керувався в житті й літературній діяльності і лишаюсь їм вірний, бо ніхто ще не зміг її захитати.

Ось ці мої погляди я й хочу висловити бодай частково тут.

Це, власне, тема, поставлена життям на порядок денний.

МУР написав на своїх прапорах гасло **т в о р е н н я великої української літератури**, держачи стати на шлях змагання за вихід на одну лінію з найпередовішими літературами світу.

Це зухвало, але неможливо. Уже хочби тому, що сорокап'ятимільйонська нація - нація нерозтраченої творчої потел-

ції - має на цьому етапі історичного розвитку всі шанси на це, не тільки увібравши в себе все, що світ досі сказав, а й мавши свою надзвичайну біографію та особливий історичний шлях, достатні сили та великі задання і волю вийти на світову арену в усіх ділянках, а отже має багато чого сказати всьому людству. На цю лінію літературний процес на Україні став уже багато років тому, і гасло це піднесене далеко давніше.

Тепер воно, повторене з новою силою і з належним послідовністю, є цілком закономірним і винятково актуальним, попри всі іронізування коломітературних цудиків та обивателів у літературі.

Дискусії з приводу проблем, що постали в зв'язку з цією активізацією на нашому літературному фронті, започаткованою утворенням МУРу, викрили певну розмаїтість в поглядах на літературу та її роль, часто діаметрально-протилежні погляди й вимоги, які до літератури ставляться. А іноді й взагалі брак будь-яких чітких поглядів. В зв'язку з цим у самому вже зародку в МУРі існує кілька течій.

Це добре /не те, що в МУРі існує в самому зародку вже кілька течій, бо це питання, чи це добре, - і не те, що дискусії викрили розмаїтість поглядів/ - добре, що розпочато і то в широкому масштабі, такі дискусії. Вони є тією атмосферою, яка потрібна для прояснення і викристалізування провідної, правильної лінії, здорової лінії розвитку нашої літератури в накресленому напрямі, що було неможливе в тій атмосфері застою, яка була характеристична для нашої літературної дійсності на протязі останніх років як на сході, так і на заході.

Порядком дискусій та порядком обміну думками висловлено погляди, характеристичні для різних течій.

Тим самим порядком хочу висловити свої думки і я тут, в одних шкідках.

2.

Визначаючи свої прагнення як поета, великий Шевченко сказав:

... А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталити,
Та добре вигострити сокиру -
Та й заходитесь вже будити.

Що під тим "обухом" Шевченко зі свого погляду розумів насамперед слово - це для мене не підлягає сумніву; це він довів усім своїм життям і творчістю. В наведеній цитаті стисло викладена квінтесенція певного погляду на літературу та її призначення, як і на призначення поета - воєвільника слова чи в словом за певну ідею.

Ця сама думка повернув другий наш великий поет - О. Олесь в своєму:

"О, слово! Будь мечем моїм!.."

Не випадковим ототожнення слова з мечем.

Це означає підходу до літератури як до зброї, зброї в боротьбі одиниць і цілих народів за своє ствердження, за своє закріплення на цьому світі і за володіння здобутим.

Цей підхід сперто як на аргументи, на діяльність і добробут цілої низки найвидатніших поетів і письменників світу.

Ось один погляд на літературу, на призначення слова.

Д р у г и й, діаметрально протилежний, висловлений Оскаром Вайлдом у теорії про те, що мистецтво, в тому й література - це лімонада, щоб усолодити життя.

Т р е т і й - викладений в формулі "мистецтво для мистецтва". Мистецтво в собі. Мистецтво як ціль, а не як засіб. Мистецтво як світ краси, як сфера прекрасного, вимріяного, нереального, але єдино вартісного. Мистецтво як вимріяний світ для втечі в нього від світу реального, тягарного, від боротьби, від життєвої трагедії і героїки, яка - героїка - хоч і зворушливо звучить у книжках, але клопотно в житті.

І нарешті ще одна теорія, - теорія про те, що мистецтво покликане об'єктивно і безсторонньо відображувати дійсність, - фіксувати життя, не ставлячи собі більше ніякої мети.

Ось стисло; ті панівні погляди на літературу, що існували і існують.

Кожен з цих поглядів є по-своєму правильний і виправданий в історії розвитку суспільств, суспільних груп і одиниць, а звідси - в історії літератури, тими суспільствами, групами та одиницями твореної на відповідних етапах і в відповідних ситуаціях. Кожен з цих поглядів є закономірний і вмотивований, бо спертий на літературну практику, що народилася раніше від теорії, бо теорія прийшла пізніше і почала шукати в тих різних поглядах закономірності.

Отже кожен з тих поглядів є закономірний і правильний.

А тепер іде лише про те, який з тих поглядів є правильний з нашого погляду, - з погляду українських митців слова на даному етапі нашої української історії та стосовно до завдань і основної проблеми цілої нації.

Який з цих поглядів для нас єдиноприйнятний? Де шлях для українського письменника і для всього українського літературного руху? Чи шлях до "лімонади", чи шлях до "мистецтва для мистецтва", чи об'єктивного відображення дійсності. А чи шлях боротьби?

Кожен, хто підписався під гаслом творення великої української літератури, висуненим в конкретній українській дійсності, мусить це питання для себе конче розв'язати.

Коли переді мною постало це питання 20 років тому, я його розв'язав просто, але так, що й досі не маю підстав переглядати це розв'язання. Прому теоретично підкованих читачів пробачити мені подальший примітивізм у мисленні, але це було 20 років тому!

1/ Теорія "лімонади" для мене не підходить, тому що такого мистецтва вживають тоді, коли всі проблеми розв'язані, всі цілі досягнені, заходить смуга добробуту і пересичення цілої нації, нації, що дійшла кульмінаційного пункту свого розвитку. Отже, продукувати лімонаду, як і пити її, це щонайменше розкіш в нашій - українського народу - дійсності. А сама така теорія для нас чужа, перенебена з чужого ґрунту, з іншої дійсності, з інших історичних передумов і потреб виниклою. А всі апологети її в нашій дійсності - це м'яко висловлюючись, люди, що не знайшли свого призначення і мирно взяли за перо. М'яко висловлюючись. Бо коли висловитись гостріше, зате правильніше, - то апологети такої теорії і її реалізатори, а з ними ціла їхня продукція - це в явище шкідливе. Бо в такій дійсності, як українська /там і в ці роки/ коли ворог із о в о с і літератури зробив знаряддя духово і морально підгоргати нас, духово і морально скоряти нас собі, наша "лімонада" перестає бути лімонадом, набираючи іншої функції - перетворюючись на фактор деструктивний, уже хоч би тим, що "лімонадне" письменство пасивне, а тим самим воно співпрацює з ворогом, з його літературою, що хоче ствердити себе в усій нашій нації і не зустріне опору, коли ми будемо продукувати лімонаду.

Коротке - теорія "лімонади" прикладається до нашої дійсності, як горбатий до стіни. /Ще більшою мірою тепер/.

2/ Теорія "мистецтва для мистецтва" - це теорія дезертирів. Дезертирів з поля боротьби своєї нації /Так я міркував тоді, так я думаю й тепер, але тепер міг би підставити ще точніший епітет, виходячи з практики одного з найчільвіших українських неоклясиків - М.Рильського, що, вірний тій неоклясичній концепції, присягнувся обов'язиття "непроданим донести", і не тільки не доніс, а й довів не-самперед лицемірність і низькопробність всього цього гасла. Рильський не довів тим, що погодившись з дійсністю, став фактично прибічником теорії "мистецтво як зброя", обернувши її ... проти українського народу. Хтось скаже - "з примусу!" Нічого подібного! Не дуримо себе, не дуримо молодь і не робимо тим українській справі шкоди/. Отже, "мистецтво для мистецтва" - неприйнятна, бо це т е о р і я д е з е р т и р і в .

Дезертирів від нації, від усїєї боротьби, утікачів від тяжкої дійсності в сферу "краси абстрактної", в сферу "світу вимріяного". Відмежування від усїєї проблематики всього народу і його змагань.

Така течія не відбиває суті нації, не відбиває її епохи. А відтак не в літературою нації, літературою епохи.

Критика цієї теорії, критика всього цього світогляду, що позначився і на українському неоклясичизмі, починається там, де особа стоїть в неладах з дійсністю /або з спільнотою, ім'я якої нація/ і творить свій штучний, окремий світ.

Носії цієї теорії шукають тематику поза своїм народом, в чужій давноминулій дійсності, переспівують чужі зразки, пережовують давно пережоване, колидуть чужі діти.

Ні, це не для українського письменника, що хоче творити у к р а ї н с ь к у л і т е р а т у р у , а не літературу українською мовою.

Для мене, що прийшов у світ, між свій народ, не для того, щоб від нього утікати, - така теорія не годиться. Не годиться хоч би вже тому, що ціла нація не може утекти, - можуть утекти лише одиниці. Решта приречена лишитися, борюватися, творити свою історію, боротися в світі і з цим світом. Я теж лишаюсь.

3. Не годиться й теорія отого "об'єктивного" дзюстра, власне не вабить роля письменника-секретаря, що має без-сторонньо фіксувати дійсність.

Д л я ч о г о ? - ц е с т а є п и т а н н я .

Ця теорія не дає відповіді. Бо це не теорія тих, що життя творять, не теорія активна, а теорія споглядальна. Коли ж історичний процес - не процес споглядання! Це процес творення, процес боротьби. А значить і справжня велика література, що є часткою історичного процесу, не є заднім бевстороннім дзюстром.

Тут криється фальш цієї, так би мовити, "дзюстриної" теорії.

Ось так я одніював різні підходи до мистецтва. Ще 20 років тому.

Я визначив собі шлях - як шлях українського письменника - той, що начертаний великим Шевченком. Шлях, яким ішли найбільші представники української літератури - Леся Українка, Франко, Олесь і безліч інших, до Хвильового, Антоненка-Давидовича, М.Куліша та краєвих представників ваптанської когорти включно. Шлях, над яким стоїть Олеськівський "Меч", як символ, - символ призначення української літератури, призначення слова на цьому відтинку нашого історичного розвитку, - символ боротьби.

І мені здається /принаймні ніхто ще мені не аргументував достатньо іншого погляду/ - здається, що це шлях для всієї нашої літератури нині, якщо вона хоче вийти в ранг великої літератури, принаймні до того моменту, аз поки, в наслідок походу нації й цілої її літератури до кульмінаційної точки розвитку, не виникне законна потреба в "лімонаді" або в об'єктивній фіксації всього пройденого переможно. Доти - лише такий шлях для української літератури є єдино доцільний і правильний - шлях боротьби за самоствердження цілого українського народу в часі і просторі. Підкреслюємо - не самоствердження літератури а самоствердження сорекап'ятимі - льйонової нації, в якому література му с и т ь м а т и д о ц е м і ж н у р о л ь , як васіб цього ствердження, якщо вона хоче бути великою українською літературою.

Іншими словами, в цілому комплексі засобів боротьби нації література повинна займати одну ділянку цілого наступального фронту, а український письменник повинен бути в перших його лавах.

Поза тим я собі великої української літератури не мислю, як не мислю великого українського письменника.

менника чи поета, що здобув би собі світової слави як у-
к р а і н с ь к и й письменник, переспівуючи Петрарку чи
Данте, а чи наслідуючи Монасана на французькій чи інтер-
національній тематиці.

3.

Шлях боротьби - шлях кожною великою літературою. Кожною
справжньою літературою. І то боротьби не одиниць, а нації,
виразником яких ці одиниці є. Це можна простежити на лі-
тературі кожного народу. А звідси -

Кожна велика література - є, насамперед, національною
літературою. Не класовою, не кастовою, а національною. І
вона тим велика, що не переспівує і не малює іншу, чужу,
а органічно виростає з духу нації, з цілого комплексу у-
мов її життя і проблем її змагань, з конкретної, своєрід-
ної дійсності, з епохи - коротше з боротьби тієї нації за
півнання життя і його перетворення, - за своє самоствер-
дження.

Пова цим ніяка велика література немислима, немислика
і література наша, українська.

Бальзак є великий тим, що він Бальзак з французького
грунту виростив і йому притамавший, що за сторінками його
книг стоїть Франція, французький світ, а не якийсь інший.
Тим він для всього світу цікавий. В цьому його цінність і
в цьому його сила. Те саме з Л. Толстим. Толстой великий
тим, що він національний російський письменник, виразник
давнього національного середовища і певної епохи.

Припустім на хвилину, що цей російський письменник
здумав би, сидючи в Ясній Полянці взятись за індійську те-
матику. І не було б з нього ані Толстого, ані Рабіндранат-
та Тагора, а був би собі звичайний, може й читабельний і
модний часовий літератор, який було і є так багато і які
так безслідно дезавує, не потрапляючи до великої літера-
тури. Так само і з іншими іменами світової слави. Не бу-
ли б вони виразниками своєї нації - не були б вони вели-
кими, попри всю свою гегемонність.

Скажм твір Шарль де Костера "Легенда про Тіля Удон -
мні-геля" нічим не майстерніше зроблений за твір, наприк-
лад, Віноградова "Три цвета времени" /про Стендала/, але
наскільки Костер більший від Віноградова!

Звичайно самою національною ознакою не вичерпуються
прикмети великої літератури, але це є першою передумовою.

Література має обмежене коло тем. Вічних тем. І все
на протязі довгого часу література їх переспівує. І на них
створюється велика література, великі імена світової сла-
ви. Чому? Очевидно, не завдяки тем. І очевидно не завдя-
ки формальній оригінальності, як дехто твердить.

Ні, завдяки іншій оригінальності, національній оригі-
нальності, оригінальності середовища, оригінальності часу
і місця, епохи - цебто знову ж таки національній оригі-
нальності на певних ступені історичного розвитку.

Без цього задна література не мала б задних перспек-
тив розвитку. Любовна лірика кінчалась би на Соломонові,
а проза так само десь так близько.

Але так не є саме з причин вище означених.

З цього погляду українська література має колосальні перспективи. Але тільки як оригінальна українська література, така є оригінальна, як оригінальна є Україна, все її сьогодення і майбутнє, та вся її дотепершня історія.

Запас тем, нагромаджений за століття такий великий, що на цьому може вирости український Бальзак і український Сервантес, і український Шекспір. Але не епігон Бальзака чи Шекспіра - а у к р а ї н с ь к и й Бальзак чи Шекспір.

Досі українські поети тяглись до Данте, переспівуючи його поезії про Беатріче - псувчи, власне, образ тієї Дантової Беатріче. Але з покликання українських поетів не в тому. Воно в тому, щоб українська Беатріче, - власне, образ України, не нищий, а може й прекрасніший і величній від образу Італії, що був надхненником Данте - пройшов по всьому світі, як безсмертний образ краси і величчя нашої нації, і лишився в віках для наслідування цілим поколінням неукраїнських поетів.

Шлях української літератури до накресленої мети - це шлях розвитку її, як національної літератури.

Але справжній розвиток нашої літератури, крім усіх передумов, що є, потребує ще однієї - і то головної - передумови - ось такої самої, яка потрібна для того, щоб могли з'явитись українські Колумби - флотії! Власної флотії! Такою флотією для нації є держава. Доки цієї передумови не буде, годі сподіватися справжнього розквіту.

Боротьба за створення цієї передумови - це може й є головне завдання сучасної української літератури. А може й єдине завдання. Бо тільки тоді її службове завдання створить передумови для того, щоб могли, потім прийти українські Мопасани й Степдалі, що вивершуватимуть започатковане нами змагання за велику українську літературу.

Однаке і в цьому процесі, який припаде на нашу долю, є для українського письменника всі можливості набуття ім'я світової слави. Принаймні в майбутньому.

4.

Велика література потребує великої ідейності, великої любові і зневаги. Великого воєнства. Іншими словами - великої рушійної сили.

Без цього її не може бути. Як і не було ніколи. Ця рушійна сила є лише там, де мистець береться за перо, як за зброю, в ім'я великої любові чи зневаги, - в ім'я великої ідеї.

І нема тієї сили ані в теорії "лімонади", ані в "мистецтві для мистецтва".

Велика українська література потребує великої української ідейності.

Хто її не має, а значить і не має чого сказати, той може не братись за перо.

Справжня література виростає лише з цього ґрунту. І то часто незалежно від цього, чи ставить собі мистець світо-

мо це за завдання. Досить того, що він сам періс з певного національного ґрунту і органічно з ним зв'язаний і в і р н и й тому середовищу, з якого виїшов. Так, як не мыслимий мистець без ґрунту, так не мыслима й його література без ґрунту.

Відберіть у Фльобера, у Данте, у Байрона чи в Достоевського і т.д. — вилучіть з їх творів ту яскраво виявлену основу і елементи середовища, з яких вони виростили, і лишіть самі голі сюжети /вічні теми/ — і вони перестануть бути Фльоберами і Достоевськими.

Звідси, мені здається, слушно зробити такий висновок:

Велика література виростає з великого призначення.

Великий письменник теж виростає з великого призначення.

Свідомість цього, звана ідейністю, є рушійною силою письменника. Цим, власне, письменники відрізняються від графоманів, а справжня література від задрукованого паперу.

5.

В нас багато поламано нер і паперових мечів навколо питання про "орієнтацію на Європу" і взагалі про орієнтацію. Без орієнтації, мовляв, на психологічну Європу українська література не виб'ється в люди, лишіться в Азії і т.д. і т.д.

Ця хвороба /а це вважав за хворобу/ як напала якось була на українських письменників обабіч Збруча, так і не покинула і досі декого.

Не маю ні наміру, ні охоти відкривати на це тему дискусії, бо нема про це. Лише кілька зауважень побіжно.

Коли десь постас питання про орієнтацію, то значить, що вже справа десь стоїть зме. Хтось заблукався, а чи безпорадний з народження і нездарний. Орієнтації потребуват' старці, смішні й заблукані. Та це мавши.

Чому Україна неодмінно повинна орієнтуватися на Європу? Хіба Україна не є сама частина Європи? І хіба історичний процес розвитку є процес орієнтації? Е, кажуть, Європа має такі от і такі первині і таку от тисячелітню культуру, якої не має Україна. Треба на неї рівнитися. Врати її за взірць, як мету.

Гаразд. Японія теж має свої вліткові первині, своє ще більш тисячелітню культуру. То може б нам лише орієнтуватися на Японію?

І чому це Україна неодмінно повинна на когось орієнтуватися? Чому те не обов'язкове для інших, а обов'язкове для України? І хіба мало її й так орієнтуєть на ту "психологічну" Європу? Хіба, скажемо, цілий соціалізм і комунізм не є теж психологічний Європов? Чи може Маркс, Енгельс, Фур'є і т.д. і т.д. є породженням азійського духу і азійської історичної кон'юктури, а не європейської? Хіба не досить з нас всіх тих орієнтацій і хіба, повторимо, процес творення великої азійської культури це процес

Орієнтації? Увесь клопіт в дієд орієнтаційнои сверблячкои.

Ну, а як же, скажімо, з автором "Слова о полку Ігоревім"? На кого орієнтувався цей нещасний наш предок? Доречі, з найгеніальніших в цілому новому і старому слов'янському світі. Та ба, це було в ті темні часи нашої історії, коли вся Україна ні на кого ще не орієнтувалася. Жила собі, боролася, творила, змагалася, гриміла мечем і словом так, як то їй було потрібно і зовсім не переймалася тим, що десь ще в "психічна Европа".

Або ще, скажімо, Катулл, Вергілій, Гомер - були прекрасні поети і повчитися в них не шкодить, але на кого вони самі орієнтувалися? На кого орієнтувалися всі ті великі, світочі Європи, на яких нам радять орієнтуватися?

Ось цікаве питання, над яким не зашкодить українському письменникові добре подумати. А заодно і над тим от цікавим фактом: єдиний великий український поет Шевченко - і той ні на кого не орієнтувався і нікого не наслідував. А орієнтувався на свої ідеї та на ту мету, якої прагнув сам і до якої хотів вести свій український народ.

Ні, орієнтація на психологічну Європу не в задній кончасті і задній передумовою нашої - української ренесансу. Навпаки, ми віримо в те, що Україна разом з низкою народів сходу покликана в майбутньому бути джерелом європейського духового відродження.

Щодо Європи, то як орієнтир вона нам зовсім не потрібна. Вона потрібна нам для іншого, не для наслідування, не для того, щоб ростити дрібненьких епігонів Гете і Петрарки, а для того, щоб ми її проковтнули /висловлюючись фігурально/, засвоїли і пішли собі далі. Потрібна для того, щоб ми переступили її, ідучи вперед. Щоб взяли її, як кажуть, "де відому". Але - ні повторювати її, ані перемовувати справжня українська література не потребує, якщо вона претендує стати великою літературою, своєрідною, закоріненою не в чужому ґрунті, а в українському.

Попри всю велич європейської культури і літератури, українська література все ж мусить звучати власним звучанням, самостійним звучанням, повним, оригінальним, так як не звучала і не звучить і не може звучати ніяка інша. По-своєму, а не так, як звучить мушля, - вимовляючи і спотворюючи чужі звуки.

Звучати повно і самостійно так, як звучить самостійно українська незрівняна пісня.

То ж шлях нам лежить не через орієнтацію, не через інтернаціональне до українського, а через нашу національну до загально-людського.

ТОН, ЗМІСТ І СТИЛЬ НАШОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ПРО ПИСЬМЕННИЦЬКУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.

Очевидно, що тон літератури визначається її призначенням, тєю історичною ролю, яка їй приділена. Література епохи декадентства мала свій відповідний тон, зумовлений достатніми причинами. Але коли хтось з українських письменників чи поетів нині здумає культивувати декадентство в сьгоднішній нашій літературі, то це буде щонайменше прикро. А точніше висловлюючись - злочинно.

Якщо ми говоримо про наступальну, пробуючу, високого волювотого і емоціонального напруження нову літературу/примітні й така мав весь час на увазі і весь час таку вважав за єдино потрібну/, то чи може існувати і процвітати в ній декадентство, занепадництво, - взагалі продукція похоронного тону або ще й гірше - література різних збочень - інтелектуальних і сексуальних?

Звичайно, письменник чи поет може писати собі, що йому завгодно. Але чи має він право всяке писання пропагувати? Поки написана продукція - найзлочинніша - лежить на столі, вона нічого особов не являє, лише шмат записованого паперу. Але відколи вона надрукована, вона починає діяти, впливати на масу; пам'ятаючи це, кожен, хто пише, мусить застановитися, для чого він пише і чи має він право написане пускати в рух? Право не перед законом, а право перед нацією.

Кожен письменник повинен мати глибоке почуття відповідальності, що лежить на ньому. Багато хто, особливо з молодих, над цим не застановляється. Пиши й друкуй. А надрукувавши продавай. А що з того вийде - то байдує.

І от бере людина, такий собі неперезічний талант, - бере перо в руку і починає грірко скиглити. Стогнати... ридати... Або показувати різні фокуси з шкочими стегнами то-це... Щоб оригінальніше та зворушливіше...

І от вийде собі геній із своїми індивідуальними болями, виразками та чиряками, посилає голову попелом і починає вродствувати а-ля Надсон, або а-ля Бсенін, починає, як казуть москалі, "Ваньку валять", списуючи томи...

І от вийде собі такий "мудрець", заводить глибокодумно очі під лоба і починає філософствувати в риму і без рими на тему про "суєту суєт"... І от сидить собі такий "діоген" тільки не в бочці, а за бярком і перепиєсує римами еклезіяст або апокаліпсу...

І от...

І всі ці "діячі слова" продукують свої архітвори і складають їх на голови нещасному, ні в чому неповинному читачеві, вимагаючи, щоб він все те читав. А критики і "критики" в міру сил провокують того читача, щоб він таки глітав цю літературну рицину.

І не спаде нікому на думку, що це злочин. Що вони не мають права так робити. Не мають права, бо це розходиться з інтересами спільноти, з інтересами нації. Що це не тільки не допомагає, а шкодить.

Але скажіть де чуєть зголос. "Як?! та то ж не звичайна собі людина, то ж поет, то ж письменник, то ж божов милі-ств... то ж його "свята святих" серця й душі, хто може не дати вишити серце?!"

Величайте, просимо! Але знаходіть для цього придатніше місце, а не серця і душі молоді, яка народилася цвісти, боротись і творити, і якої ви не маєте права калічити.

А дійсно! Чому всі слухно вважать, що за продукування отруйної ковбаси, того хто її продукує, треба садити до тюрми? І так само вважать ті, хто продукує отруйну ковбасу, і бояться цього. А чому ніхто не задумується над тим, що ті, хто продукує отруйну літературу, так само заслуговує на подібну кару. Не задумується над цим і ті, хто це отруйну літературу продукує.

Примітивний ковбасник усвідомлює це. Вища з істота - поет чи письменник, часто такого почуття не має.

А ви те почуття мусить мати ж а с а м и е р е д .

Я часто думав над правами і обов'язками українського письменника і заведи доходив висловку:

Писати поет чи письменник може як завгодно і в якому завгодно тоні. Але кидати в обіг, цебто накидати читачеві ви не все має право. Так само, як ніхто не має права продавати отруйну ковбасу, хоч споживати її сам має право, скільки завгодно.

Тоді що писати і як писати залежить не від правки митця й від обов'язку перед нацією... Тон і зміст літератури даної мусить визначатися тими завданнями, які перед нею стоять, тією ідеєю, якою та література, а з ким і письменник, у тім метю до якої змагає нація на даному відтинку своєї історії. У проінняті

Могуть закинути намагання збити українську літературу на тенденційний шлях чи на шлях тенденційності, спробу вкласти її на Прокрустове ложе і т.д., як люблять у нас говорити поклонники абсолютної свободи митця. Не на шлях тенденційності, а на правильний шлях! А якщо це шлях тенденційності, то я особисто волю таку тенденційність, як тенденційність, про яку я говорив вище і яка вишвивас з "абсолютної свободи" митця.

Література в нашу епоху, в наш час - це не є справа приватна, це не є справа особиста, це є справа нації, речник якої має бути письменник чи поет.

Перед лицем тих великих завдань, які стоять перед українською літературою і перед величчю тієї тематики, яку література покликана піднести, особисті болі й виразки не мають ваги, і не є заднес тематиков "глибокодушне" пере-співування давно переспіваних пісень на всі розпучливі теми.

Література покликана виконувати і гартувати людей, о-кривляти їх, оздоровити їх в ім'я творчого життя, боротьби і цвітіння, будши саме вислідом творчого процесу, вислідом росту і цвітіння. А до моргали люди й самі дорогу знайдуть.

Тоді - коли в тебе є болячка - заліпи її пластырем і мовчи, а не кричи про це на весь світ. Коли ти душевно хворий, то йди до лікаря, а не виходь на площі і не вродствуй, притягавчи до себе увагу всього світу. Кому це потрібно?

Коли ти злий на весь світ за свої невдачі, то не пиши на цю тему віршів, бо це злочин так мститись на неповинних людях, змушувачи їх читати свої розливу слов.

Коли ти дійшов до розпучливого висновку, що "в с е с у с т а с у с т" і крім цього не має нічого більше сказати, - то візьми мотузку і повісься. Або мовчи, робишь кооператором чи адвокатом. Але не пиши на цю тему віршів, бо все одно, читачи це мудрість, відому вже на протязі тисячоліть, дуже мало хто добровільно вкоротив собі віку, а значить і дуже мало хто поставився з повагою до цих істин.

Але якщо ти прийшов, щоб без кінця її повторювати, то не варт було приходити і братись за цю роботу. До цієї істини кожен доходить сам, коли доживає до старечого маразу. Не приспійуйте з цього і не нарадуйте про це, як оса, - не вкорочуйте людям віку.

Коли ви любите жіночі стегна і думаєте, що поетично і страшенно важливо про це всім знати - то помиляється. Різть собі, але не в літературі.

Я не прибічник "дешевого оптимізму" і "барабанної літератури" /і принаймні ніколи не намагався бути продуцентом такої літератури. Але прибічник здорового оптимізму, прибічник творчого оптимізму, героїчного оптимізму -якого хочете, але оптимізму здорової, молодій ще не вичерпаній нації. Я прибічник життєрадісної /навіть в трагедії/, самостверджувачої, пробовної літератури. Літератури сміливого держання, а не розпуки. Літератури життя, а не добровільного вмирання. Літератури самоствердження нації, а не літератури саморозкладу.

Я прибічник такої літератури не тому, що отак хочу, а тому, що так хоче, цього потребує весь народ, а з ним і я. Тому, що я йшов, іду і буду йти в ногу з своїм народом.

Щодо стилів літератури - тобто формально стилевих шукань наших, то мені здається, що це найменше важить покідо. Визначати наперед, який стиль - реалізм чи "несреалізм", чи "атомовий реалізм" чи ще якийсь "ізм" мусить бути визначений за найдоцільніший - є зайве.

Маден стиль сам по собі не має жадної вартости. Стиль має вагу лише в зв'язку зі змістом і залежить від змісту. Стиль приходить тоді, коли письменник має що сказати і шукає найліпшого способу вислову.

Коли в цілому література, а через неї нація має багато чого сказати нового і цікавого і те з неї, як кажуть, пре, - тоді приходить стиль. Пізніше теоретики шукають назви для того стилю. А не навпаки.

Отже - починають літературу з визначення її стилю, а письменникові свої діяльність з вигадування шрифтів, гатунків паперу, кольору атраменту і спеціального "стилю" писання - не серйозно.

Важить, щоб письменник мав що сказати, знав для чого сказати. А вже стиль мусить бути такий, щоб те сказане досягало мети. Це гарантує, як звичайно, - найпростіший стиль, який прийнято називати реалізмом. Але це гарантує і кожен стиль у вправного майстра, який береться сказати не заради стилю, а заради поважної мети.

З М І С Т

СТАТТІ

ЧОГО МИ ХОЧЕМО	3
Віктор Бер: ЗАСАДИ ЕСТЕТИКИ	7
Іван Багряний: ДУМКИ ПРО ЛІТЕРАТУРУ	25

З МАТЕРІЯЛІВ З'ЇЗДУ І КОНФЕРЕНЦІЇ МУРУ

Улас Самчук: ВЕЛИКА ЛІТЕРАТУРА	38
Юрій Шерех: СТИЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ЕМІГРАЦІЇ	54
Остап Грицай: МАЛА ЧИ ВЕЛИКА ЛІТЕРАТУРА?	82

СПОГАДИ

Володимир Блавацький: МОЯ ПРАЦЯ З ЛЕСЕМ КУРБАСОМ	90
--	----

ПОЕЗІЇ

Є.М.: КАМІНЬ	24
Іван Багряний: МАЛЯР	37
Оксана Лятуринська: ЯРИЛО	53
Василь Барка: АСТРОНОМ	81
Леонид Полтава: ПАНІ ГЕРТА	87

ХРОНІКА

З'їзд МУРУ В АШАФЕНБУРЗІ	97
КОНФЕРЕНЦІЯ МУРУ В АВІСБУРЗІ	104
З'їзд ТЕАТРАЛЬНИХ МИСТЦІВ	106

И

Истемский

Т

Крайский

Р

У